

M.Ö. 2. BİNYILDA ANADOLU'DA SUÇ VE ADALET

Sefa BAĞCIVAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Sf.bgcv@gmail.com- 0009-0009-6639-5168

Doç.Dr.Deniz SARI

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

deniz.sari@bilecik.edu.tr 0000-0002-2779-0757

ÖZET

Suç ve adalet kavramları, tarih boyunca farklı biçimlerde tanımlanmış olsa da temelinde bireylerin kendileriyle, toplumla ve yönetimle olan ilişkileri yatmaktadır. Suç, toplumun ahlaki ve hukuki normlarına aykırı, yasaklanmış eylemleri ifade ederken, adalet, bu eylemlere karşı toplumun hak ve eşitlik ilkelerine dayalı olarak geliştirdiği tepkileri ve uygulamaları kapsar. Binlerce yıl önce de bireylerin ve ailelerin haklarının korunması, dolayısıyla toplumun güvenlik ve istikrar içerisinde sürekliliğinin sağlanması bir zorunluluk olarak görülmekteydi. Kralların veya yöneticilerin temel hedefi, bu adil düzeni inşa etmektir. Bu adil yönetim biçimi, yöneticilerin tanrısal bir iradeyle ödüllendirileceği düşüncesiyle de ilişkilendirilmiştir.

Bu çalışma, M.Ö. 2. binyılda Anadolu'da hüküm süren Hitit uygarlığının suç ve adalet anlayışını incelemeyi amaçlamaktadır. Hititler, adaleti kralın tanrılar adına yürüttüğü ilahi bir düzenin parçası olarak görmüş ve suçları toplumsal barışı tehdit eden unsurlar olarak değerlendirmiştir. Hitit metinlerinde, adaletin kralın en önemli sorumluluğu olduğu, saray görevlilerinin de yozlaşmanın önlenmesi ve güçlülerin zayıfları ezmemesi için görevlendirildiği görülmektedir. Adaletin korunması, sadece ahlaki bir ideal değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve kraliyet otoritesinin teminatı olarak ele alınmıştır. Adalet ihlalleri, sert yaptırımlarla cezalandırılmış ve bu durum, kraliyet otoritesini pekiştirme aracı olarak kullanılmıştır. Hitit metinleri, adalet ve suç kavramlarını sistematik bir şekilde ele alarak, Hitit uygarlığının gelişmiş hukuk ve yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Adaletin hem bireysel bir erdem hem de bir yönetim ilkesi olarak benimsenmesi, Hitit toplumunun toplumsal düzeni koruma konusundaki kararlılığını ve adaletle verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Adalet, M.Ö.2.Binyıl, Anadolu, Hititler

Abstract

Although the concepts of crime and justice have been defined in different ways throughout history, their basis lies in the relationships of individuals with themselves, society and the administration. While crime refers to prohibited actions that are contrary to the moral and legal norms of society, justice encompasses the reactions and practices that society develops against these actions based on the principles of rights and equality. Thousands of years ago, protecting the rights of individuals and families, and thus ensuring the continuity of society in security and stability, was seen as a necessity. The main goal of kings or rulers was to establish this just order. This just form of government was also associated with the idea that rulers would be rewarded by divine will.

This study aims to examine the understanding of crime and justice in the Hittite civilization that reigned in Anatolia in the 2nd millennium BC. The Hittites viewed justice as part of a divine order carried out by the king on behalf of the gods and evaluated crimes as elements that threatened social peace. In Hittite texts, it is seen that justice was the most important responsibility of the king, and palace officials were assigned to prevent corruption and prevent the powerful from oppressing the weak. The preservation of justice was not only a moral ideal, but also a guarantee of social order and royal authority. Violations of justice were punished with harsh sanctions, and this was used as a means of reinforcing royal authority. Hittite texts systematically address the concepts of justice and crime, reflecting the Hittite civilization's advanced understanding of law and administration. The adoption of justice as both an individual virtue and a principle of administration reveals the Hittite society's determination to preserve social order and the importance it gave to justice.

Keywords: Crime, Justice, 2nd Millennium BC, Anatolia, Hittites

1. GİRİŞ

M.Ö. 2. Binyılda Anadolu'da suç ve adaletle ilgili arkeolojik veriler, Anadolu' da uzunca bir dönem hüküm sürmüş Hitit uygarlığına ait kazılarda elde edilen buluntularla gün yüzüne çıkmıştır. Bu veriler, eski toplumların adalet anlayışlarını, hukuki uygulamalarını ve suç kavramlarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Hitit Devletinin kısa zamanda büyüyüp gelişmesi ise bu coğrafyada var olan sosyal, kültürel ve dini yapıya bağlı kalmalarına bağlamak yanlış olmayacaktır¹¹³.

Mezopotamya ve Anadolu toplumlarının ortaya koymuş oldukları çivi yazılı hukuk metinlerinde çeşitli suçların tasavvur edildiği ve bu suçlara verilecek cezaların tespit edildiği bir ceza hukukunun varlığı tespit edilmektedir. Ancak bu düzenlemeler incelendiğinde, suç ve adaletin bilimsel bir sistem içerisinde oluşturulmuş ve derlenmiş bir kanun niteliğinde olmayıp özel hukuktan ceza hukukuna kadar dağınık hükümlerden oluştuğu görülmektedir.

Hititçe dini ve ritüel metinlerinden onların dünyadaki her yerde ruhların ve kutsal güçlerin olduğuna inandıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Hitit inancına göre tanrılar, yerin üstündeki ve yerin altındaki krallıklarında ikamet ederlerdi. Yeryüzündeki her kaya, dağ, ağaç, kaynak, ırmak ve hatta göl, vadilerin kendilerine özgü ve bahsedilen yerlerde ikamet eden bir tanrısının ve ruhunun olduğuna inanılmaktaydı. Bunlar sadece soyutlamalar değildi, gümüş ve ateş gibi bazı unsurlar bile insan duygularıyla donanmış bilinçli, canlı ve yaşayan varlıklar olarak düşünülmekteydi¹¹⁴. Hitit kültüründe; nehirlerden, dağlardan, pınarlardan ve ilkbahardan, tanrılar kadar söz edilmekte ve bunun yanında nehirler tanrıça ve dağlar ise tanrı olarak kabul görmekteydi¹¹⁵.

2. HİTİT YAZILI BELGELERİNE GÖRE M.Ö.2.BİNYILDA ANADOLU' DA SUÇ VE ADALET

Hitit çivi yazısının kullanımı ve yaygınlaşması, Anadolu tarihinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. MÖ 3000 civarında Sümerlilerin geliştirdiği çivi yazısı Mezopotamya'dan Anadolu'ya kadar geniş bir alanda yayılmıştır. Çivi yazısının Hititler tarafından kullanımı MÖ 1650 civarında Eski Krallık dönemine yaygınlaşması ise İmparatorluk Dönemi'ne denk gelmektedir.

Hititlerin, bu yazı sistemini hem diplomatik hem de idari ve hukuki amaçlarla benimseyerek geliştirmesi Hititleri bir yandan Mezopotamya'daki kültürel ve siyasi sistemlerle

¹¹³ Kılıç ve Duymuş 2007, s. 1-15.

¹¹⁴ Bryce 2002, ss.150

¹¹⁵ Savaş 1999. s.223-264.

bağlayan bir araç olmuş diğer yandan bu yazıyı iç yönetimde de kullanmışlardır. Çivi yazısı sayesinde, hukuk metinleri düzenlenmiş ve suç ve ceza gibi kavramların kayıt altına alınması ile yazı toplumsal ve hukuki yapının bir parçası olarak yaygınlaşmıştır.

Yaygın olarak tapınaklarda, saraylarda ve diğer resmi merkezlerde saklanan Hitit yazılı metinleri genel olarak toplumun günlük yaşamını ve dini inançlarını kapsar, dini törenlerden ekonomi politikalarına kadar geniş bir yelpaze sunar. Hitit İmparatorluğu'nun genişlemesiyle birlikte yazılı belgelerin kullanım alanını da genişler; diplomatik belgeler, antlaşmalar ve yasalar çivi yazılı tabletlere kaydedilir¹¹⁶. Anadolu'da suç ve adalet kavramları ile ilgili somut verilere MÖ 2. binyılda Hitit çivi yazısının yaygınlaşmasıyla yakından ilişkili görülmektedir.

Hitit çivi yazılı metinleri, toplumsal işleyiş ve dinin hukuki ve adalet anlayışına etkisini ortaya sunmakla beraber, Hitit dini inançlarının günlük hayata ve adalet mekanizmasına yansıdığı ortaya koymaktadır. Hititlerin imparatorluk haline gelmesiyle, devlet yapısı da kurumsallaşmıştır. Hitit kanunlarının ilk defa hangi kral tarafından yazdırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Öte yandan Hititlerin İmparatorluk olma sürecine gitmesi bazı kurumların işleyişini de kaçınılmaz kılmıştır. Bununla beraber, çıkarmış olduğu fermanla Hitit kraliyet ailesinin veraset hukukunu belirli bir sisteme oturtan ve suçun kişiselliğine vurgu yapan Telepinu'nun (MÖ 1500'ler), ilk Hitit yasalarını çıkarmış olabileceği düşünülmektedir. Telepinu Fermanı, dünya hukuk tarihinin bilinen en eski anayasalarından biri olarak kabul edilmektedir. Eski Krallık Dönemi'nden kalma Hitit kanunlarına, İmparatorluk Dönemi'nde I. Şuppiluliuma veya oğlu II. Murşili tarafından eklemeler yapıldığı tahmin edilmektedir. Hitit kanunlarına son şeklini veren kralın ise IV. Tuthalya veya oğlu III. Arnuvanda olabileceğini ileri süren görüşler vardır¹¹⁷. Şunu diyebiliriz ki Hitit kralları ihtiyaç halinde kanunlara ekleme ve çıkarma yapabilmekteydi. Bu durum, Hitit krallarının, ihtiyaç halinde kanunlara ekleme ve çıkarma yapabildiğini göstermektedir.

1986 yılında Hattuşa'nın Sfenksli Kapısının 35 metre batısında, içe bakan sur duvarının hemen kenarındaki yerin 30 cm altına gömülmüş, sonradan kırılmış zincirli mührü olan 5 kg ağırlığında ve 23.5 x 35 cm ebadında bir bronz levha. "Kurunta Anlaşması" olarak bilinen ve CTH 106 numarası ile kataloglanan belge Hatti Krallığı ile Tarhuntaşsa Krallığı arasındaki sınırları ve ilişkileri düzenleyen önemli bir metni içerir. 28 paragraf, 382 satırlık bozulmamış tam anlaşma metnini içeren levha, yeğeni III. Murşili'yi tahtından bertaraf eden III. Hattuşili'nin, yeni bir düşman edinmemek için kardeşi Kurunta'yı, babasının döneminde başkent olan Tarhuntaşsa Kentine yönetici olarak atmasını ve ölümünün ardından krallığın başına geçen IV. Tuthaliya'nın anlaşmayı Kurunta'nın daha da lehine olacak şekilde yenilemesini, kralların birbirlerine göre konumunu ve iki ülke arasındaki sınırları kapsamaktadır bulunmuştur¹¹⁸.

¹¹⁶ Beckman 1998, s. 98-108.; Bryce 2002, s. 150.

¹¹⁷ Kinal 1987, s.149.

¹¹⁸ Dinçol ve Dinçol, 2005, s. 1 – 8.

Hititlere ait vasiyetnameler, başta bu çalışmanın da konusunun oluşturan adil yönetim, suç, ceza ve dinsel yapı gibi konularda önemli bilgiler sunarak dönemin toplumsal ve hukuki yapısına ışık tutmaktadır.

2.1.Hattuşili'nin Vasiyetnamesi

Eski Hitit Dönemi kralı olan Hattuşili'ye ait olduğu anlaşılan bu belge vasiyetname niteliği şeklinde olduğu için bu adla anılmaktadır. Metinde, kralın, veliaht olarak belirttiği kişiyi sadakatsizlik ve liyakatsizlik gerekçesiyle azlettiği, bununla birlikte yerine düşündüğü veliaht I. Murşili'ye yönelik nasihatler içeren ifadelerle talimatlar verdiği anlaşılmaktadır. Kral, Murşili'yi veliaht ilan etmeden önce kız kardeşinin oğlu Labarna'yı veliaht olarak atadığını belirtmekte ve bu çözüme dönemine dikkat çekerek devletin ileri gelenlerine konuya dair öğütlerde bulunmaktadır¹¹⁹.

"...Üstünlük tasla[ma]yın! (Aranızdan) hiçbir düşman (çıkmasın!). Sonra hiç kimse kural(lar)ı çiğnemesin !..." § 10 Hiç kimse (şöyle) demesin! : "Kral gizlice canının istediğini [yapar]. Ben onu bağışlarım! " ... [öyle bir k]ötülük (içinize) konmasın ! Şimdi [siz ki,] benim düşüncelerimi ve ilkelerimi (aklının keskinliğini) [bi]lirsiniz (?), oğlumu akıllı bir kişi olarak yetiştirin! § 11 Biri diğerini arkaya it[me]sin! (haksızlık yapmasın!) Biri diğerini [öne (?)] sürme[sin]! (İltimas yapmasın!) ... (Dedikodu(?) yapmasın lar!) [Oğlum (?)] kendi (?) çıkarla[rı] (?) için (?) çağırılmasın! Seninle (oğlum) Hatti'nin ihtiyar heyeti mensupları (seni kandırmak için?) konuşmasınlar!"¹²⁰.

2. 2. İleri Gelenlere Talimatlar (Saray Kroniği)

Hititlere ait saray kroniği olarak bilinen CTH 272 KBo 22.1 numaralı metin, erzak taşıyıcıları ve fakirlerin haklarının korunmadığını ortaya koymakta ve kralın ileri gelenleri bu durum nedeniyle sert bir şekilde uyardığını göstermektedir. Kral, zenginlerin kayırılmasına ve fakirlerin ezilmesine karşı babasının adalet anlayışını vurgulayarak, halkın haklarının korunmasını emretmiştir. Bu yaklaşım, Hattuşili'nin vasiyetnamesindeki adalet ve tarafsızlık öğütleriyle paralellik göstermektedir. Mezopotamya yasaları da benzer şekilde kralların halk üzerindeki sorumluluklarına odaklanmış, güçlülerin zayıfları ezmesini engellemek için tanrısal bir adalet anlayışını temel almıştır. Urukagina, Urnammu ve Hammurabi kanunları, toplumdaki adaleti sağlama çabalarının yazılı örneklerini sunar ve Hititlerle Mezopotamya arasında adalet anlayışındaki benzerlikleri ortaya koyar¹²¹.

¹¹⁹ Masalcı-Şahin 2021, s. 20-21; Yiğit 2003, s. 144

¹²⁰ Alp 2001, s. 69

¹²¹ Masalcı-Şahin 2021, s. 24

“..Babam, tuliya (meclisini) çağırırsa sizde yozlaşmayı arayacak/intikam alacak. Erzak taşıyıcılarınızdan değil. Bak işte! Erzak taşıyıcılarınıza zulmederseniz kralın sürekli öfkelenmesine sebep olursunuz.

..Sen çiftçisin, o da bir çiftçi. Eğer babam evinize gitmenize izin verirse o size devamlı olarak yazacak. Siz yüksek rütbeliler için tableti kazımadı mı (yazdırmadı mı)? “Bak işte! Bölgenize gittiğinizde fakirin kanını aramazsanız (intikamını almazsanız,

.. Onun erzak taşıyıcılarını soruşturamazsanız, zenginlerin (isteğini) yaparsanız, onların evine giderseniz; yer, içer, hediye alırsanız; fakir adamı kullanır da onun davasını araştırmazsanız, babamın sözlerini böyle mi yerine getireceksiniz”(Masalcı-Şahin 2021, s. 23).

2. 3.Pimpira Metni

Eski Hitit Dönemi'ne ait CTH 24 numaralı metinler, Pimpira adlı bir şahsa atfedilir. Pimpira'nın kim olduğuna dair farklı teoriler mevcuttur. Kurban listelerinde adının geçmesinden dolayı kraliyet üyesi olabileceğini düşünülse de Pimpira kral I. Murşili'nin destekçisi veya da akıl hocası olarak değerlendirilmektedir. Pimpira'ya atfedilen metin, toplumsal erdemler ve düzenle ilgilidir. Metinde açların doyurulması, ekme verilmesi, düzenin sağlanılarak, hastalara yardımcı olunması öğütlenmektedir (Masalcı-Şahin 2021, s. 25). Kendini kralın koruyucusu olarak tanımlayan Pimpira, çevresine doğru ve adil davranışlar sergilemelerini nasihat etmiştir. Bu tür öğütler, Eski Mısır mezar yazıtlarında rastlanan “açları doyurmak, çıplakları giydirmek” gibi ifadelerden yola çıkarak, Eski Mısır ahlaki söylemleriyle bağdaştırılmış ve metnin Eski Mısır'dan etkilenmiş olabileceği ifade edilmektedir¹²².

2.4.Telepinu Fermanı

Hitit devletinin son kralı olarak Telepinu kabul edilmektedir. Telepinu tarafından yazılan ferman son derece önem arz etmektedir. Bu ferman eski Hitit Devleti hakkında bilgi vermektedir. “Gasıp Krallar Devri” (MÖ 1550- 1500) adıyla anılan kargaşa dönemine ışık tutan Hitit orijinli tek belgedir. Eski Hitit Devleti'nin 50 yıllık siyasi döneminin önemli gelişmelerine ışık tutmaktadır. Suç işlediği iddia edilen hanedan mensubu, önce Pankuş huzurunda mahkeme edilecek, eğer suçlu olduğu delillerle ispat edilirse, o zaman cezalandırılacaktı. Geçmişte olduğu gibi kolektif ceza sistemi uygulanmayacak, bunun yerine sadece suçu işleyen kişi ölüm

¹²² Ünal 2018, s.410

cezasına çarptırılacak, fakat eşine, çocuklarına, torunlarına ve mal varlığına kesinlikle dokunulmayacaktı¹²³. Bir insanın suçu ispat bulunana kadar o kimse suçsuzdur veya masum kabul edilecektir bilincini oluşturmuştur. Bugün günümüzdeki Anayasanın 38. Maddesindeki suç ve cezalara ilişkin ilgili esaslara baktığımızda oldukça benzerlik göstermektedir. Günümüzden binlerce yıl önce yaşamış olan Hititlerde suç ve adalette baktığımızda gerçekten takdir edilmesi gereken unsurlar yer almaktadır. Bu açıdan Telepinu fermanı oldukça önemlidir.

2. 5. I.Şuppiluliuma'nın Azzi-Hayaşa Kralı Hukkana ile Antlaşma Metni

Yukarıda yer alan belgeler siyasetname ve nasihatname niteliğinde öğütler içirmektedir. Bu belgenin özelliği ise ahlaki ve geleneklere sahip çıkılmasını içeren öğütlerden oluşmasıdır. Öyle ki Hitit toplumlarında, akrabalar ile cinsel ilişki yasaklanmıştır.

“Ben majestemin sana eş olarak verdiğim bu kız kardeşimin ailesinden pek çok kız kardeşi vardır. Sen onları kız kardeş olarak aldığın onlar senin soyuna aittir. Hatti ülkesinde bir töre çok önemlidir: Erkek kardeş kız kardeşini veya kuzenini alamaz. Buna izin verilmez. Kim böyle bir şey yaparsa o Hattuşa'da yaşayamaz, o ölür. Sizin ülkeniz barbar olduğundan orada biri kız kardeşini veya kuzenini alır. Fakat Hattuşa'da böyle bir şeye izin yoktur¹²⁴.

İhtar ve nasihat şeklinde yorumlanabilecek bu metin Hititlerin ailevi yapısını anlamak açısından oldukça önemlidir. Metin, ahlaki unsurların çığnendiğinde aynı zamanda suç atfetmesi açısından bilgi sunmaktadır.

3. ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA SUÇ VE ADALET KAVRAMI

3.1.Hitit Tasvir Sanatında Suç ve Adalet Kavramı

Hitit hukuk sisteminde suçlar, tanrılara karşı işlenen günahlar olarak kabul edildiğinden, bu durumun sanat eserlerinde dolaylı sembollerle yansıtılmış olabileceği düşünülebilir. Güneş kursları, tanrılara yapılan kurban törenlerini ve adakları temsil ederken, adalet ve suç arasındaki ilişkiyi de ima edebilir. Bununla beraber, Hitit metinlerinde adalet kavramı oldukça önemli bir

¹²³ Memiş 2020, s. 94-99

¹²⁴ Masalcı-Şahin 2021, s. 27

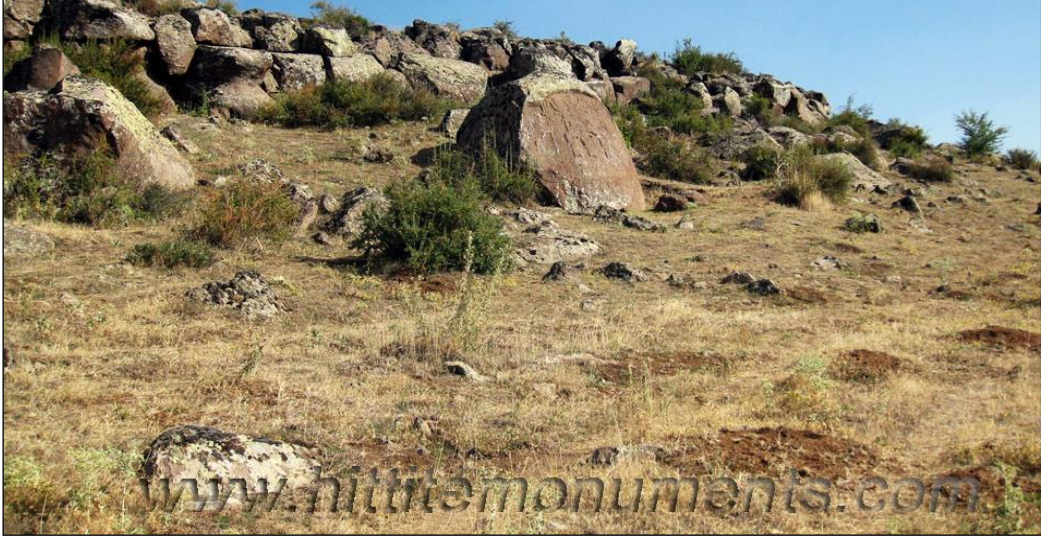
yer tutar, ancak bu kavramın somut bir adalet sembolü ile ifade edildiğine dair açık bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla beraber, Hititlerde Arinna'nın Güneş Tanrıçası, adaletin ve düzenin sembolü olarak kraliyet ailesinin koruyucusu ve rehberi kabul edilmiştir. Hitit dilinde *Iřtanu* olarak kullanılan güneş, adalet kavramının bir yansıması olarak, düzenin devamlılığı ve toplumsal huzurun sağlanmasında merkezi bir rol oynar. Bu bağlamda Güneş Tanrıçası, sadece şifa ve bereketin değil, aynı zamanda adaletin sağlayıcısıdır. Kraliçeler, öldükten sonra Tanrıça ile özdeşleştirilirken, güneşin hem yaşamın hem de adaletin kaynağı olduğu vurgulanır. Tanrıça, göksel ve yeraltı dünyası arasında köprü kurarak, adaletin evrenselliğini sembolize eder¹²⁵. Özellikle güneş kursları ve tapınak dekorasyonlarında kullanılan figüratif motifler, güneşin düzen ve adaletin evrensel temsilcisi olduğunu vurgular. Güneş sembolü, kral ve kraliçenin tanrısal gücünü, adaleti sağlama yetkisini ve toplumun düzenini temsil eden bir metafor olarak sıkça kullanılmıştır. Örneğin, güneş tanrıçasını betimleyen rölyefler ve kabartmalarda, onun kraliyet ailesiyle ilişkilendirilmesi, adaletin ilahi bir gücün teminatı olduğunu ima eder. Hititlerin çok tanrılı yapıya sahip olması Hitit sanatını da doğrudan etkilemiştir. Bitik, İmandık, Hüseyinde gibi Hitit yerleşmelerinde ele geçirilen rölyefli keramikler üzerinde kutsal evlilik ve bayramlar gibi konuların işlendiği sahneler yer almaktadır. Ayrıca; pişmiş toprak, bronz, gümüş, altın, fil dişi ve dağ kristali gibi çeşitli malzemelerden imal edilmiş heykelcikler yapılmıştır. Bunun yanında aslan, boğa gibi hayvanlar da gerçekçi bir üslupla tasvir edilmiştir. Hitit kabartma sanatı küçük sanat eserlerinde daha çok damga mühürlerde kendini göstermektedir. Altın, gümüş ve tunçtan yapılan, silindir veya düğme biçiminde olan bu mühürlerin üzerinde insan ve hayvan figürleri yer almaktadır. Hitit başkenti Hattuşa'da özellikle tapınaklarda sanatçı atölyelerinin olduğu bilinmektedir. Tapınaklarda çeşitli sanatlar yapılmakta, ayrıca sarayda, ayakkabı ve deri işleme atölyeleri olduğu bilinmektedir¹²⁶.

3.2.İmamkulu kaya kabartması

---

¹²⁵ Cengiz 2018

¹²⁶ Schachner 2019, s. 32-41

Görsel (1)

İmamkulu Kaya Kabartması Kayseri'nin Develi ilçesi, İmamkulu Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Tek paye bir kayanın oyulmasıyla oluşturulan anıtın üzerine 3 sahne resmedilmiştir. Anıta cepheden bakıldığında sol baştaki insan figürü dikkat çekmektedir. Omzunda yay, belinin sol tarafında kabzası görünen bir kılıç ve sol elinde dikey bir şekilde tuttuğu mızrak bu kişinin savaşa hazır bir asker olduğunu göstermektedir. Uçları yukarı kalkmış pabuçlar klasik Hitit pabuçlarıdır. Bu savaşçı, bir kral değildir. Mızrağın uç tarafındaki Luvi Hiyeroglifi ile yazılmış yazıda bu kişinin bir prens olduğu anlaşılmaktadır. Prensın adı Kuwalanamuwa veya Karaşmuva olarak okunmaktadır¹²⁷.

---

¹²⁷ Darga 1992, s. 11

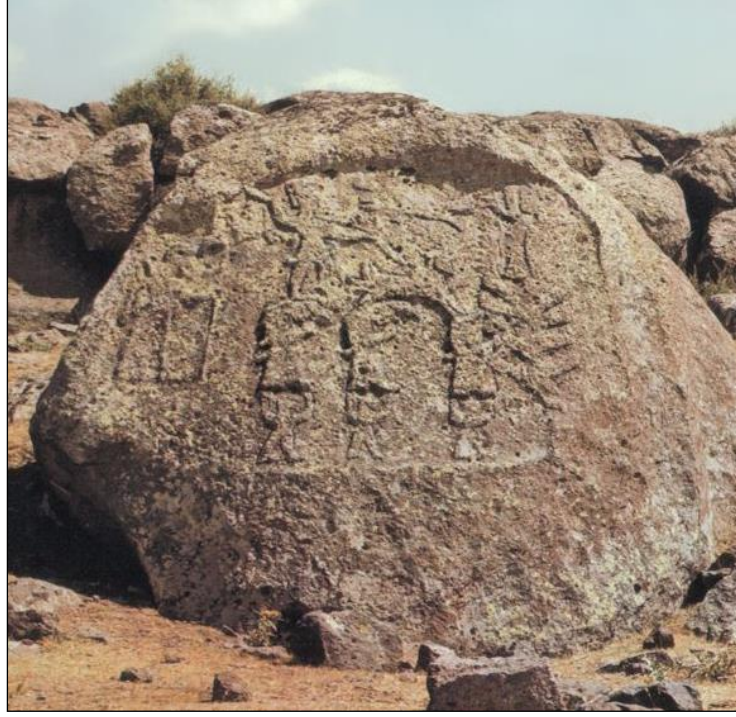

Görsel (2)

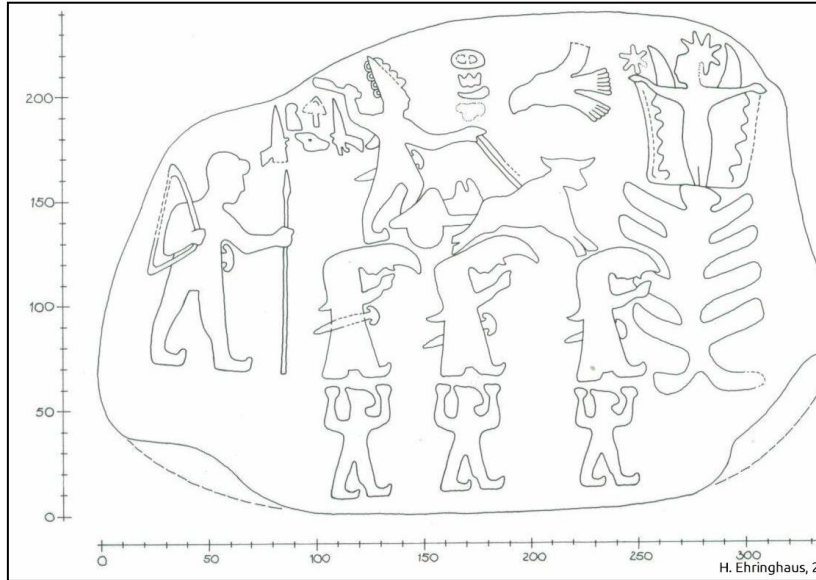
İmamkulu kabartmasının bulunduğu yol Toros Dağlarına açılan yol üzerindedir. Toros ismi Latince (Taurus) ve Gerekçe (Taorus) gibi dillerde de boğa anlamına gelmektedir. Bu diller büyük ihtimal Luwice'den oldukça etkilenmiş dillerdir ve Toros kelimesi de Tarzu'dan Toros'a evrilmiş olabilir Toros, dağ, boğa, fırtına ve tanrı kavramları arasında doğrudan bir ilişki olduğu açıktır¹²⁸.

---

¹²⁸ Himmetoğlu 2018

Görsel (3)

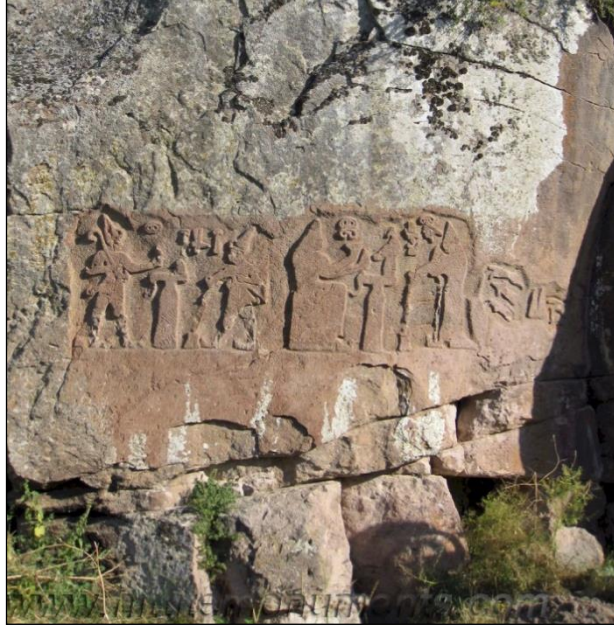

Görsel (4)

Kabartmanın sağ tarafındaki sahnede ilginç bir manzara verilmektedir. Aşağısında yorumu oldukça açık bir sembolün üzerinde kollarını iki yana açmış kollarının arkasında kanat

olduğu tahmin edilen fırtına tanrısına bakar vaziyette çıplak bir kadın figürü görülmektedir¹²⁹. Bu figürün tanrıça İştar'ı tasvir ettiği düşünölmektedir. Zira tasvirin çıplak ve kanatlı olması ve de başında tacının bulunması bu fikri güçlü kılmaktadır¹³⁰. Mezopotamya kökenli bu tanrıçanın Anadolu'da Hititler tarafından da saygı gördüğü bilinmektedir. Diğer taraftan bu tanrıçanın Hepat olduğunu ileri sürenler de mevcuttur¹³¹. Hepat bir güneş tanrısıdır. Hepat'ın diğer tanrıların üstünde tasvir edilmesi aslında adalet vurgusuyla alakalıdır. Toplumsal olarak dini inanışların temelini adalet kavramıyla bütünleştirildiği bilincinin varlığının ispatı niteliğindedir. Çünkü Hititler gerek Alacahöyük'te ve gerekse de Yazılıkaya'da bu mitolojik kuşu kabartmalarında tasvir etmişlerdir¹³². Özellikle Yazılıkaya kabartmasında güneş tanrıçası Hepat'ın geri alt kısmındaki çift başlı kartal sembolü dikkatleri çekmektedir.

3.3.Franklin Kabartması

Görsel (5)

¹²⁹ Köğrüođlu 2016

¹³⁰ Ünal 2003, s. 136

¹³¹ Darga 1992, s. 184

¹³² Alp 2005, s. 25-36

Kayseri ilinin Develi ilçesine bağlı eski adı Fraklin olan Gümüşören beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Fraktin Kaya Anıtı 7 m. yüksekliğindeki sert bir kaya üzerine friz şeklinde işlenmiştir. Frizin uzunluğu 3.25m., yüksekliği ise,1.30m.'dir¹³³. Fraktin kaya anıtı üç bölümden oluşmaktadır. İkisinde figüratif sahneler üçüncüsünde ise hiyeroglif yazıt vardır. Sağdaki birinci bölümde bir erkek figürü karşısındaki tanrıya libasyon yaparken betimlenmiştir Bu tanrı görsel açıdan “DLAMA/KAL-Koruyucu” Tanrıya benzetilmiştir¹³⁴. Karşısındaki erkek figürünün üzerindeki yazıtı Güterbock: ”*Büyük Kral Hattuşili Büyük Kral*” olarak okumuş ve bu kralın III Hattuşili olduğunu söylemiştir¹³⁵. Tanrı ve erkek figürünün yüzleri birbirlerine dönüktür; kıyafetleri ve başlıkları birbirinin aynısı niteliktedir. Fırtına tanrısı ve Kralın başları ile ayakları profilden, gövdeleri cepheden gösterilmiştir. Alexander’a göre başın profilden gösterilmesinin nedeni başlıkta bulunan boynuzların vurgulanmasıdır¹³⁶.

Görsel (6)

Franklin Kabartması, Hititlerin sosyal ve kültürel değerlerini anlamak için önemli bir kaynak niteliğindedir. Hitit sanatındaki adalet temaları, hukukun ve toplumsal düzenin korunmasında tanrıların ve kralların rolünü vurgular.

¹³³ Kohlmeyer 1983, s. 67.

¹³⁴ Darga 1992, s.178

¹³⁵ Güterbock 1938, s. 130

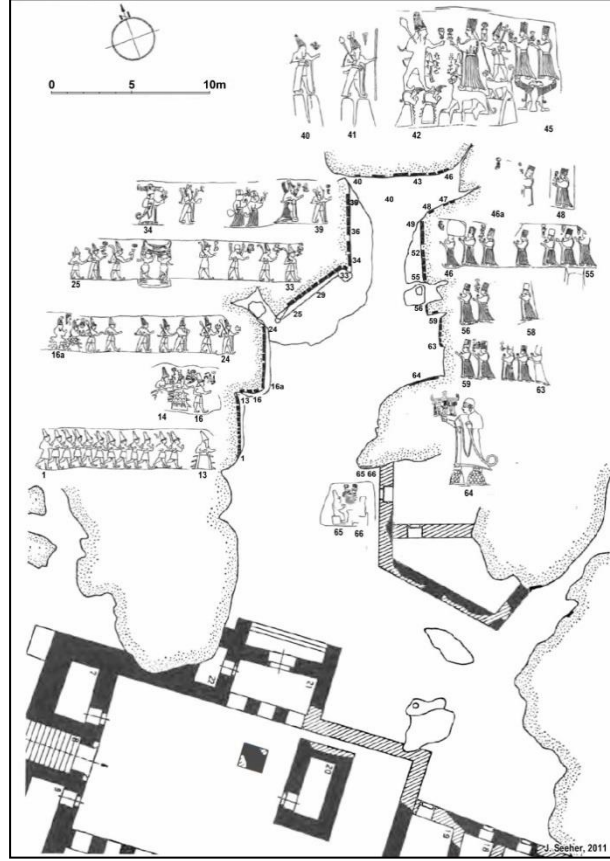
¹³⁶ Alexander 1998, s. 18

3.4.Yazılıkaya

Yazılıkaya Hitit İmparatorluğun başkenti olan Hattuşa antik kentinin 2. Km kuzeydoğusunda bir dağ yamacında bulunmaktadır.

Görsel (7)

Görsel (8)

Yazılı kaya olarak anılmasının sebebi kaya üzerine işlenen ve birçok sahneden oluşmasından dolayı bu isim verilmiştir. 1834 yılında arkeolog C.Texir tarafından ilk keşfi sağlanmıştır. Burada sınırlı bir alanda kaya yüzüne doksandan fazla şahıs, hayvanlar, hayal ürünü yaratıklar işlenmiştir ve o güne kadar hiç bilinmeyen stilleri nedeniyle ilgi uyandırmaktadır. Açık havada olmalarına rağmen, bu kutsal odalar önlerine inşa edilmiş bir yapı kompleksiyle dış dünyadan ayrılmaktadır.

Görsel (9)

“Güneş Tanrısı”, tıpkı kral betimlerin de görüldüğü gibi, basa oturmuş kalot/takke biçimli başlıkla gösterilmiştir¹³⁷. Birçok sahnenin betimlendiği bu kaya kabartması tezimizin konusunu oluşturan suç ve adalet kavramları açısından oldukça önemlidir. Hitit güneş tanrısının merkezde ve hakimiyet şeklinde tasvir edilmesinin sebebi her şeyden önce Hitit toplumunun adalete ve adaletin koruyuculuğuna verilen önemi göstermektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Suç, genellikle toplumun değerlerine, ahlaki kurallarına ve bireysel sınırlara aykırı olan davranışlar olarak tanımlanabilir. Günümüz için yapılan bu tanımlama M.Ö. 2.Binyılda Anadolu’da da geçerliydi. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren suç olgusunun varlığı gözlemlenmiş olup, suçun işleniş biçimi, ispat süreci, yargılama yöntemleri ve ceza uygulamaları zaman ve mekâna bağlı olarak farklılıklar göstermiştir.

Ceza kavramı ise suç işleyen kişiye devlet tarafından uygulanan, belirli bir eylemin ya da fiilin olumsuz sonuçlarıdır. Ceza, hem bir yaptırım olarak hem de toplumu korumak için kullanılır. Suçlunun cezalandırılması, aynı zamanda toplumsal düzenin korunması ve bireylerin haklarının ihlali durumunun engellenmesi için gereklidir. M.Ö. 2. binyılda Anadolu’da cezalandırma sistemi, büyük ölçüde otoritenin korunması, krala karşı çıkılmasının engellenmesi ve kanunların çiğnenmesinin önlenmesi üzerine temellenmiştir. Bu durum, aynı zamanda tanrının buyruğuna karşı çıkma olarak değerlendirilmiştir. Çünkü kanunlar, tanrıların fermanı niteliğinde kabul edilmiştir. Çivi yazılı metinlerde sıklıkla "tanrıların arzusu" olarak ifade edilen bu talepler, aslında liderler tarafından oluşturulmuştur. Tanrıların arzusu düşüncesiyle elde edilen güç, semboller ve unvanlar aracılığıyla ifade edilmiş, krallar bu otoriteyi askeri güçleriyle de pekiştirmişlerdir. Hititler, tanrılarını ve kendilerini kaya üzerine resmederek bu

¹³⁷ Seeher 2002, s. 443-440

anlayışı görselleştirmişlerdir. Tanrılar karşısında krallar genellikle daha küçük boyutlarda tasvir edilmiştir. Bu kabartmalardan anlaşılacağı üzere, Hitit krallarının askeri başarıları, tanrularına olan bağlılıkları ve toplumsal düzeni sağlama çabaları sanat eserlerine yansıtılmıştır. Hitit hukukuna dair kavramlar da bu eserlerde yer almakta olup, adaletin sağlanması, toplumda düzenin korunması ve halkın refahı gibi konular ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, Hitit hukuk sistemi yazılı metinlerle de kayıt altına alınmıştır.

İnsanlar neden yazılı metinlere ihtiyaç duymuştur? Bu soruyu düşündüğümüzde, yazının icadının ötesinde, geleneklerin yetersiz kalması, sözlü geleneklerin yazıya dökülme gerekliliği, nüfus artışı, ticaretin gelişmesi, kent devletlerinin kurulması, yönetimin siyasi gücünü pekiştirme isteği ve yöneticilerin tanrı tarafından seçilmiş kanun koyucular olduklarını göstermek istemeleri gibi nedenlerle açıklanabilir. Ayrıca, bu yasa metinlerinin daha geniş bir amaca hizmet ettiğini savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu amaç, dinsel ve tarihsel bir önem taşır.

Krallar, toplumlarını adaletle yönetmeye çalışmışlardır. Bunun nedeni, sadece adaletli yöneticiler olmalarından değil, aynı zamanda tanrının gözüne girmek ve böylelikle hem kendi hanedanlarını hem de toplumlarını çeşitli felaketlerden koruma düşüncesi olabilir. Bu felaketler; salgın hastalıklar, örneğin günümüzde yaşanan COVID-19 gibi kitlesel etkiler yaratabilecek olaylar, tabiat olayları, saldırılar, büyü ve kötü ruhlardan korunma gereksinimi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Beckman, G., *The Religion of The Hittites*, *The Biblical Archaeologist*, 98-108, 1989.

Bottero, J., *Mezopotamya 'da: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, Dost Kitabevi Yayınları, Çeviri: Mehmet Emin Özcan ve Ayten Er, 320-321, Ankara, 2003.

Bryce, T., *Life and Society in the Hittite World*, 150-151, Oxford, 2002.

Cengiz, T. B. *Hitit krallığında Arinna'nın Güneş Tanrıçası kültü*. Tarih Araştırmaları Dergisi, 125-140, Ankara, 2018.

Darga M., *Hitit Sanatı*, Akbank Yayınları İstanbul, 1992.

Dinçol, A.M., Dinçol, B., *Anadolu'da Bulunan İlk Çivi Yazılı Tunç Tablet ve Yeni Bir Hitit Kralının Ortaya Çıkışı*, Anadolu Araştırmaları, 1-8. Ankara, 2005.

Harmanşah, Ö., *Rock Reliefs and Landscape Monuments*, Chicago Üniversitesi Doğu Enstitüsü'nde Tahkimat Arşivi Projesi, 483-451, Chicago, 2019.

Himmetoğlu M. F., *Neolitik Dönem Ve Eski Çağ Anadolu'sunda Kutsal Boğa ve Fırtına Tanrısı İlişkisinin Kökeni Hakkında Yeni Değerlendirmeler*, Tarih Okulu Dergisi, 1-21, İstanbul, 2018.

Kılıç, F., Duymuş H., *Hititlerde Kadın ve Siyaset*, Tarih Araştırmaları Dergisi, 1-15, Ankara, 2007.

Kınal, F., *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1987.

Köpruoğlu H., *Hittite Rock Reliefs In Southeastern Anatolia As A Religious Manifestation Of The Late Bronze And Iron Ages*, A Master's Thesis, Department of Archaeology İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara, 2016.

Masalıcı Ş., G., "Hitit Metinlerinde Siyasetname ve Nasihatname Literatüründen İzler", History Studies, Şubat, 13,1, 2021.

Memiş E., *Eski Yakın Doğu'da Adalet Anlayışı ve Kanun Koyucular*, International Journal of Ancient History, Mart, 3,1, Samsun, 2021.

Savaş, S.,Ö., *Yeni Buluntular Işığında (Hitit-Luvi) Monumental Yapıtları ve Yazıtlarının Problemleri Çözüm Gelismeleri ile Bugünkü Durumu*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, 223-264. Ankara, 1999.

Schachner A., *Hattuşa Efsanevi Hitit İmparatorluğu'nun İzinde*, Homer Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019.

Seeher, J., *İmparatorluk Panteonu'na Bakış, Yazılıkaya Tapınağı*, Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 1000 Tanrılı Halk, 443-444, Bonn, 2002.

Ünal, A., *Eski Anadolu Siyasi Tarihi Kitap 1: Eski Taş Devrinden Hitit Devletinin Yıkılışına Kadar (M.Ö. 60000-1180)*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2018.

Yiğit, T., *Hitit Krallığında Veliahtın Belirlenmesi*, Tarih Araştırmaları Dergisi, 144-145, Ankara, 2003.

Görsel (1)

Kaynak:<https://www.hittitemonuments.com/imamkulu/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel(2)

Kaynak:<https://www.hittitemonuments.com/imamkulu/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel (3)

Kaynak:<https://www.hittitemonuments.com/imamkulu/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel (4)

Kaynak:<https://www.hittitemonuments.com/imamkulu/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel (5)

Kaynak: <https://www.hittitemonuments.com/fraktin/>

(eriřim:20.12.2024,saat21.00)

Görsel (6)

Kaynak: <https://www.hittitemonuments.com/fraktin/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel (7)

<https://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel (8)

<https://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)

Görsel (9)

<https://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/>

(Eriřim:22.10.2024,10.00.)